

Slavery and Racism

Show# 278 | June 27th 2020

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עט עמוד א

אמר, שלשה סימנים יש באומה זו: הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים; רחמנים, דכתיב: ונתן לך רחמים ורחמך והרבך; ביישנים, דכתיב: בעבור תהיה יראתו על פניכם; גומלי חסדים, דכתיב: למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו.

פרשת בהעלותך פרק יב פסוק א

וַתְּדַבֵּר מֶרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחַת עַל-אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי-אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח:

משנה מסכת אבות פרק ה משנה יז

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו:

קול סופר שם

(מקנה) וְשֵׁאִינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם זֶה מַחְלֹקֶת קֶרַח וְכָל עֵדְתוֹ. אֲדַמְיוֹ הַגָּאוֹן הַחַת"ם ז"ל תִּירֵץ קוֹשִׁית הַתַּי"ט שֶׁלֹּא זָכַר הַגִּדְּ הַשֵּׁנִי שֶׁל מַחְלֹקֶת שֶׁהִיא מִשָּׁה וְאַהֲרֹן יַעו"ש, שֶׁהַמִּשְׁנָה רִמְזָה דֶרֶךְ רַשְׁעִים רָצִים לֹא רַעַה זֶה כְּרַעַה זֶה, כִּי קֶרַח וְעֵדְתוֹ לֹא הָיוּ כַּת אֶחָד, אֲלֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם פָּנָה לְבַצְעוֹ לְהַשְׁתַּרְרַע עַל תְּצִירוֹ, א"כ קֶרַח וְעֵדְתוֹ הֵמָּה שְׁנֵי נִדְדִים בְּעֵלְמָם, וְדַפְת"ח.

רש"י שמות פרשת שמות פרק ב פסוק יג

שני אנשים עברים - דתן ואבירם הם שהותירו מן המן:

רש"י שמות פרשת שמות פרק ה פסוק כ

ויפגעו - אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו'. ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו, שנאמר בהם יצאו נצבים:

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סד עמוד ב

והא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי: כל מקום שנאמר נצים ונצבים - אינן אלא דתן ואבירם.

מדרש רבה פרשת שמות פרשה ב סימן ה

וירא והנה הסנה בוער באש, מיכן אמרו האש של מעלה מעלה לולבין ושורפת ואינה אוכלת והיא שחורה, האש של מטה אינה מעלה לולבין והיא אדומה ואוכלת ואינה שורפת, ולמה הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה בענין הזה לפי שהיה מחשב בלבו ואומר שמא יהיו המצריים מכלין את ישראל, לפיכך הראהו הקדוש ברוך הוא אש בוערת ואיננו אוכל, א"ל כשם שהסנה בוער באש ואיננו אוכל, כך המצריים אינן יכולין לכלות את ישראל.

רוח חיים אבות פרק ה משנה ג

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו. כאן אמר אברהם אבינו. ולעיל אמר מנח ועד אברהם. ולא אמר אבינו. ירצה בזה על פי מה שכתוב (משלי כ, ז), מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. כי כמה מדות שהצדיק טרח ויגע להשיגם. לבניו אחריו המה כטבע מוטבע. ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש שרבים מעמי ארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם. והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות היו להישיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקודש הוא מנסיון "לך לך". וקבלת כל דעבדין משמיא לטב מנסיון הרעב שלא הרהר אחר מדות השם יתברך וזה שאמר הכתוב (משלי כד, טז), כי שבע יפול צדיק וקם. ורשע יפול באחת (כן מובא הלשון בסנהדרין (ז). ובמקרא כתיב יכשלו ברעה) פירוש כי הצדיק אף אם יפול לא יחשוב מאומה כי נופל הוא כי אם הוא קם ועומד על עמדו. ובאחת יפול הרשע. כי למפלה יחשב ולא יחשוב זאת לתקומה להיטיבו באחריתו:

פרקי דרבי אליעזר פרק כו

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן, הנס הראשון כשנולד אברהם בקשו כל גדולי מלכות והקוסמים להרגו ונחבא בבית הרן שלש עשרה שנה, השמש ולא הירח, ולאחר שלש עשרה שנה יצא מבית הרן מדבר בלשון הקדש ומאס באלילים ומשקץ את הפסילים, ובטח בשם יוצרו ואמר אשרי אדם בוטח בך, הנס השני נחבש בבית האסורים עשרה שנים שלשה בכותי ושלשה בבי דרי, ולאחר עשר שנים שלחו והביאו אותו אצלו והשליכוהו לתוך כבשן האש ומלך הכבוד פשט יד ימינו והצילו מכבשן האש, שנ' ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, הנס השלישי, טלטולו מבית אביו ומארץ מולדתו והביאו לחרן ושם מת תרח אביו ועתדיי אמו, והטלטול קשה לאדם יותר מכל, ומניין טלטולו, שנ' ויאמר ה' אל אברם לך לך, הנס הרביעי מיום שנבראו שמים וארץ לא הביא הב"ה /הקדוש ברוך הוא/ רעב בעולם אלא בימי אברהם, ולא בכל הארצות אלא בארץ כנען, לנסותו ולהורידו למצרים, שנ' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה, הנס החמשי נלקח שרה אשתו לפרעה לאשה, וכי יש אדם שרואה את אשתו נלקחה לאיש אחר ואינו קורע את בגדיו, אלא שלא קרב אליה, ומניין שנלקחה שרה לפרעה לאשה, שנ' ויראו אותה שרי פרעה, ר' יהושע בן קרחא אומר באותה הלילה שנלקחה שרה אמנו ליל יום טוב הפסח היה, והביא הב"ה על פרעה ועל ביתו נגעים גדולים להודיע שכך הוא עתיד להכות את עם ארצו, שנ' וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וכו', במצרים כתיב עוד נגע אחד אביא על פרעה, וכי נגעים היו והלא מכת גדולי מצרים היו והמכות נמשלו בנגעים, לכך נאמר וינגע ה' את פרעה, וכו', ר' יהושע בן קרחא אומר שרה היתה אשת פרעה מאהבתו אותה כתב לה בשטר כתובתה כל ממונו בין כסף בין זהב בין עבדים וקרקעות, וכתב לה את ארץ גושן לאחוזתה, לפיכך ישבו בני ישראל בארץ גושן בארץ שרה אמם, וכתב לה את הגר בתו מפלגשו שפחה, ומניין שהייתה הגר בתו של פרעה מפלגשו, שנ' ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר, והשכים פרעה בבקר ונבהל שלא קרב אליה ושלח וקרא לאברהם ואמר לו הרי אשתך שרי לפניך וכל שטר כתובתה עמה קח ולך ואל תעמוד בארץ הזאת, שנ' ועתה הנה אשתך קח ולך, ויצו עליו פרעה אנשים מעבור אברהם לבא אל ארץ כנען גר בארץ פלשתים להנפש שם והלך, והכל צפוי לפני הב"ה, ושלח אבימלך ויקח את שרה, סבור להעמיד ממנה בנים, שנ' וישלח אבימלך ויקח את שרה, ונעשה אבימלך וכל נקבות ביתו עקרות ואפי' קדמאי לאבימלך עד ביצי כנים עקרות, שנ' כי עצור עצר ה' וירד מיכאל המלאך ושלף את חרבו עליו, אמר לו אבימלך זה דין אמת ומשפט אמת להרגני עד שלא ידעתי, הגוי גם צדיק תהרוג, אמ' לו השב אשת האיש כי נביא הוא, ר' יהושע בן קרחא אומ' לר' (טרפו) [טרפון] כל מה שנתן אבימלך לאברהם בעבור שרה נתן, שנ' ויקח אבימלך צאן ובקר ויתן לאברהם, ועמד אברהם והיה מתפלל לפני הב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם בראת את העולם לפריה ורביה אבימלך וכל נקבות ביתו יפרו וירבו ונעתר לו הב"ה, שנ' ויתפלל אברהם על אבימלך וירפא אלהים את אבימלך ואת אמהותיו וילדו.

Riddles of the week

#1

פרשת קרח

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ח הלכה א

משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף, אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה, היה צריך להשקיע את המצריים קרע את הים והצלילן בתוכו, צרכנו למזון הוריד לנו את המן, צמאו בקע להן את האבן, **כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ**, וכן שאר כל האותות, ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעיינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה משה לך אמור להן כך וכך, וכן הוא אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם, ונאמר לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת, ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

פרק טז פסוק כח-כט

(כח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֵאת תִּדְעוּן כִּי־ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי־לֹא מִלְּבִי: (כט) אִם־כִּמּוֹת כָּל־הָאָדָם יִמְתְּנוּ אֱלֹהִים וּפְקֻדַת כָּל־הָאָדָם יִפְקֹד עֲלֵיהֶם לֹא ה' שְׁלַחְנִי:

#2

פרשת חקת

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פג עמוד ב

אמר רבי יונתן: לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל - אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה.

Selected audio from our listeners

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 15 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on the show 7 *click here*

Comments on the show 8 *click here*

Comments on the show 9 *click here*

Comments on the show 10 *click here*

Comments on the show 11 *click here*

Comments on the show 12 *click here*

Comments on the show 13 *click here*

Comments on the show 14 *click here*

Answers to the Questions

Answers to the questions 1 *click here*

Answers to the questions 2 *click here*

Show Suggestions

Show Suggestion 1 *click here*

Selected emails from our listeners

Answers to the Questions

בספר הפרדס (עמ קיט, הובא בליקוטי רש"י) כ' דמשה רבינו ידע בנבואה דעת קרח ימותו ע"י בריאה חדשה, ואמר כן בדרך כבוד, דזה שאמר משה בזאת תדעון כו' והביאו ראי' דהא איך יעלה על הדעת שלא ה' שלחו, הא כל ישראל ראו משה ידבר והאלקים יעננו בקול.

ואפשר שגם הרמב"ם למד כן בפסוקים אלו.

רצו"ף העתק מספר הפרדס

הילל הכהן כ"ץ

זה שאמר כגון שבועה ברכים כגדרי הבאי ונדרו אבאי מפני שאם שמעון זה שאמר מצות ה' וחוקי התורה הוא לעולם ועד אינו כופר לא בתורה ולא בנותנה ולא בנתינתה על ידו וכמו שלימדנו רבותי [נו] אשר שימשנום בפירושי טוה) אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחנו כי הפסוק הזה ידרוש לבמה מעמים יש לומר כי ברוב חכמתו של משה רבינו ז"ל נשבע על דבר שאינו בידו ואין לירשות עליה שאין להרהר אחר מדותיו של הקדוש ב[רוך] ה[וא]. ויש השע מאריך ברעתו ואין להרהר וכמו שאמ[ר] הק[דוש] ב[רוך] ה[וא] לאיב תשובות קמו) הודיעני על מה תרביני *טוה) על מה אדנייה הוטבעו וגי טוה) אי זה הדרך יחלק אור וגי *טוה) אי זה הדרך ישכון אור וגי ללמדו כי אין לבני אדם לדרוש ולהרהר אחר מדותיו של הקדוש ב[רוך] ה[וא] הגדולים כל שכן הקטנים ראי' לו שלא בא לעולם לפי[כך] אמר משה לא ה' שלחנו ואלו מת קרה כמות כל האדם לא בטלה שליחתו של משה ובי ה' שלחה לפיכך נאמר כי אין זה שבועה ויש לומר כי משה בידו הקדש דבר בדבר הזה כי ידע כי לא ימותון קרה ועדתו כמות כל האדם יא[ת] ע[ל] פ[י] ע[ל] נהג בעצמו דרך כבוד ואמר דבר שאי אפשר לו להיות לעולם והאיק תעלה על דעת ישראל כי לא ה' שלחו וכולם ראו משה ידבר והאלהים יעננו בקול הלכך אין דנין מדבר שאי אפשר לו להיות ויש לומר כי דניע משה בדבר הזה לטוב המעשים יאמר שאם לא יתברר בדבר זה נבואתי יש לפרח ועדתי ולכובזו[ת] לכובזיני[ן] ילומה *טוה) כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ימדוע תתנשא[ו] על קהל ה' לפיכך טוה) וראו כל העם את עמוד גי' הלכך אם תאמר כי אמר שמעון כי לכן נתבוננתה לאמר דברתי לדניע עד סוף המעמאל שבוע נתבוננתה א[ת] ע[ל] פ[י] שאין בני כה ואין כדוריני זכאין לרקדס אחר כוונכם אמר דעתם ולומר לחכם באמור להתיר ולפתח ולדקל יש לנו ללמד ממעשה בני בנימין אשר אמרו בני ישראל *טוה) איש ממני לא יתן בתי לבנימין ואמרו[ן] בני[ת]עו *טוה) ממנו ולא מבנינו לפיכך יש לשמעון פתח שלא למחות על בתו אם עדין נערה היא וחלף ותינשא לראובן דיאל יתבדשה לו בני שאמרו רבותינו *טוה) נתקדשה [שלא] לדעת אביה ובן [בין] היא ואביה יכולין למחות ומסקינן אביה ולא היא דצריכה קידושין לדעת אביה מפני שמצאנו לדבותי

שמחה במדבר טוה) שמחה אייב י' בני *שמחה אייב לית * שמחה אייב לית כד *שמחה אייב לית *שמחה במדבר טוה) שמחה שמת לני * *שמחה ייטבטיס כיא. אן *שמחה ביד פירשה לית * *שמחה קדושין טוה)

Comments on the Show

Listening to this week's Shiur. I heard Rabbi Pessach Krohn say that in Rabbi David Cohen's book on Yiddish he says that "Einekel" grandchild comes from the Sneh "Aino Ochel" = Einekel, Jewish continuity is never destroyed.

Good Shabbos

Adan Kahn

Dear Rabbi Lichtenstein,

Thank you for your enormous contributions to Klal Yisroel.

I had a few *He'aros* which I thought might interest you:

The Rambam *Avadim* 9,7 does not require an *Adon* to feed his *Eved Canaani*, so the comparison to the prohibition of *Lo Yuchal* is tenuous.

The Rambam *Avadim* 8,18 prohibits teaching Torah to an *Eved Canaani*.

I think the challenge of how to reconcile the permissibility of breaking up a family, requires first accepting the Torah's premise that *Avadim Canaanim* have no *Yichus*, as described in *Issurei Biya* 14,17.

Nonetheless, the emotional sense of family is explicitly acknowledged by the Torah in the beginning of *Parshas Mishpatim*. As is true in so many areas of Torah, the maximal extent of one's financial rights are not synonymous with the parameters of *Ve'asisa Hayashar Ve'hatov*.

I believe that the *Kinyan Haguf* that a Jew may have is not in violation of the *Eved's Tzelem Elokim*, in fact we are committed to a future where we will own other human beings, albeit to their advantage.

שבת לב: אמר ריש לקיש: כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים. שנקאמר: "כה אמר ה' [צבאות] בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים [והחזיקו] בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם וגו'".

יבמות כד: ת"ר אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה א"ר אליעזר מאי קרא (ישעיהו נד, טו) הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול אבל איך לא.

אם כן ההלכה בימות המשיח, תועלת נפלאה לעבדים כנענים, לעלות בקדושה שיתחייבו במצוות ל"ת ולהיותם מן הכשרים.

The fact that children are legally bound to serve their parents without their consent - *Sefer Hamitzvos 210*, may be somewhat less controversial, but it highlights the Torah's ethos which rejects unbounded liberty as an inherently virtuous aspiration.

With Respect & Gratitude,

Eliyahu Y. Weisman

R' Dovid,

I love listening to your podcast! Your obviously brilliant and would love to meet you one day. My uncle Jay Rodin lives in Monsey so perhaps I will get the opportunity. I live in Dallas and go to Monsey every once in a while.

I was curious in your last headlines about slavery how you would answer the question you asked Rabbi Goldberg how could Avraham Avinu the first Tzadik have a slave?

I assume it's safe to say he wouldn't do anything B'Dieved, so he must have felt it was L'Chatchilah to have a slave how then is it consistent with the Torah as you kept on asking Rabbi Goldberg, isn't the only Pshat like he was saying that it must have been different back then. However you seem not to like his answer. Why? How would you answer it?

Thanks looking forward to hearing your reply!

Shalom

Response: Good question!

Not every situation is the same.

I too would have liked to be a slave of Avrohom! To be the one in charge of his household, sent as his emissary to marry off Yitzchak. What a privilege. (It says in תנא גבי אליהו that אליעזר continues to take care of Avrohom and Sarah in heaven on high) These are exceptional cases. To be a slave to any Ploni Almoni is a very different story.

Hello

Thank for your insightful podcast regarding slavery from a Torah point of view. I would like to add that as abhorrent as it was, those people that were enslaved were usually our enemies. In today's day and age we understand that killing enemies in war is acceptable, in that time enslaving them was considered a justifiable response as well. Taking slaves and treating them with respect was in a way beneficial to them as this entitled them to protection they otherwise wouldn't deserve as our enemies.

I would also point out that regarding the slave trade in the Americas. Once the slave was already arrived, I'm not sure if it was virtuous to say I'm not buying slaves. If the buyer knows that he treats them with respect relative to his neighbors, maybe he should buy them as they would be better off with him. Also when the slave trade was over, I doubt that these African tribes started loving each other, they probably decided to kill each other as they can't sell each other as slaves anymore.

In regards why the Torah allowed selling children, the Torah allows one to sell their own daughter as well. The Torah didn't ban everything they don't like as many of our prohibitions are only Derabanan. The Torah banned practices that were bad to the core and could never ever be beneficial. Selling children although usually evil, might have been a benefit if they were under cruel parents or cruel masters. Virtuous slave holders probably tired not tear families apart.

In terms of racism we should be able to differentiate what we are refereeing to. One in terms of analyzing facts about minority communities such as their high level of anti-

Semitism vs the rest of the US population, their high crime rate, that they might be considered less attractive, or their physical abilities vs their mental capabilities isn't racist. There are studies proving these. The problem starts when we start dehumanizing and not caring about them. However being blind to science and facts on the ground might be considered racist in 2020, but we should consider if ignoring these conversations is racist or counterproductive

Sam Leven

In the most recent podcast about slavery and racism, Dovid continued to push the second Rabbi about his position on slavery citing sensitivities in the Torah like "Oso V'es Bno" and "Shiluach Hakein," but at the end of the day the Torah may be sensitive to the cow in not allowing mother and child to be slaughtered on the same day, it still allows the slaughter of cows! The Torah may say, send away the mother, but it allows the robbing of the nest which is surely painful to the mother! So clearly the Torah is allowing some level of pain to be inflicted when necessary, but requires us to minimize it. The same thing can be said for Eved K'nani.

In some future society, veganism may become the norm (especially with lab-grown meats and plant-based alternatives on the rise), and someone will ask, how could the Torah allow the killing of cows? (One hundred years after "meat slaughter is abolished" people will look at us in the same way that they look at Washington and Jefferson now). And people like Dovid will be charging Rabbis who stand behind the slaughter of cows by citing all the sensitivities the Torah shows to the Challahs and the birds. But the Torah decided morality and it allowed animal slaughter! So even in a future generation where animal slaughter is considered murder, we still need to stand behind the Torah...

Leiby Burnham

Response: Rashi in Avoda Zara 17b re פורטר בן אליעזר ר says clearly that דת יהודית was not to have slaves.

Note the Lashon Rashi : דת יהודית, a very strong lashon. So 2000 years ago we see the Tannaim were against it.

That is entirely wrong Pshat!!! For starters, it never says that it was דת יהודית for the Jews not to have slaves, it says that it was דת יהודית for the Jews to free their slaves. Now, if Jews were really so against slavery, they wouldn't be freeing slaves, because they wouldn't have them!

Please see the Artscroll on that exact Gemara, that brings the Rishonim who explain what Rashi means. The Romans made g'zairos against doing anything "The Torah Way" - דת יהודית. The Torah way of freeing a slave was through a גט שחרור so that was outlawed by the Romans. Rabbi Elazar was being charged for following the "Torah way" and emancipating a slave with a Get Shichrur.

You can't say that owning slaves is against דת יהודית because as your second guest said, Yaakov and Avraham had slaves. So unless you want to say that there was uncouthness in the Avos that Ha-shem hoped a later generation would remove, you simply can't say that the Torah never really sanctioned slavery.

Reb Dovid,

Thank you very much for your wonderful program, this weeks was most insightful.

I'm asking because I respect your opinion and I'd like to learn. In no way is this a gotcha question.

I have two questions that I'd like to pose to you as to what is really morally right or wrong (please note I don't profess to come anywhere close to your intellect in Torah and worldly matters).

It seems like progressives are the flavor of the day... Maoists and Trotskies are taking over, and the mindsets of the venerable and public are metamorphosing.

That being said, I saw a clip today of a chant in NYC "no landlords no cops". While that seems a bit off today. It may be the mindset of the future. They view landlords as

predators, like slave masters and probably a YTBD word to describe us landlords. Something they would like to make away with (once they establish it as bad, then comes their safe spaces and then poof we are gone... case study NYC is on the way there).

Say in 50 years they DO make away with all landlords and have some other form of communal ownership. Say they establish that the Landlords of the past were evil... What do you think that the Reb Dovid of then would say of the Reb Dovid of today.

Now for the question. Say Moshiach comes (however that will look like) and he turned to you and asks you to kill an Amaleki person(s) and even tells you that it is a mitzvah. What would do?

Chazak!

Isaac Rubin

Hi Mr. Lichtenstein,

Thank you for continuing to present interesting, current, and engaging discussions with diverse voices on important timely topics. Headlines is part of my Motzei Shabbos routine, and I look forward to it all week. Thank you!

I was listening to the discussion with Rabbi Goldberg which went something like this:

HEADLINES: The Torah is committed to Rachmanus (Shiluach Haken, Oso V'es Bino, Tzar Baalei Chaim, Rachamav Al Kol Maasav) so is selling children of a slave Rachmanus?

Rabbi Goldberg: I guess so

HEADLINES: Really??! That's Rachmanus??!

Rabbi Goldberg: The Torah allows it, but doesn't require it

HEADLINES: But the Torah is Makpid on Rachmanus!

The questions from Dinim regarding animals can be resolved because we are permitted to even kill animals for legitimate human use. That certainly is not what the animal wants and is much worse than taking a bird's eggs or causing Tzar, but it is still Muttar to kill animals for legitimate human needs. We are careful to cause as little pain and distress in the process, but animals may be used by people.

And let's be honest.

Eved Cnaani is a Kinyan Haguf in the Eved (Rambam Avadim 9:5). The master may sell the slave's children (9:2). It is Assur for a master to free his slave (9:6). The master may be worked B'Farech (9:8). At the same time, that Eved can decide he wants to live in Eretz Yisroel, and the master is forced to arrange it (8:9). Also, the Middas Chassidus and Darkei Hachochma is to show kindness and justice to not overburden a slave etc. He is there for Avdus not for Busha. In this context the Rambam quotes Rachamav Al Kol Maasav (9:8).

I think the picture that emerges is slavery was a socio-economic reality, and the Dinei Hatorah recognize it. The slave is totally Battul to the master. So the real answer to Rabbi Goldberg is (I think) just as Avodah Befarech is Muttar, but not rachmanus, so too selling children, though technically Muttar, is not Rachmanus. The Rambam strongly advises against it. That is what Avdus is.

Also, if I understood it correctly, the Bais HaLevi (Drush 17, Passuk in Yeshaya) emphasizes this is an important aspect of our ideal posture to Hashem, Avadim like an Eved Cnaani. The Bais Halevi explains Dinim of Kiddush Hashem and many Maamarei Chazal this way. This is scary to my Western 20th Century mind, but I need to be honest.

All of the Dinim of the Eved Cnaani are as it were within the rights of Hashem to do, and that is the awareness of an Eved. But as the Rambam says (9:8), K'Einei Avadim El Adoneihem etc., and Rachamav Al Kol Maasav, Hashem is compassionate and has mercy on all of His creations. The Halacha requires we make Hatov V'Hametiv and Dayan Haemes B'Lev Shalem.

I understand that this is not the entire picture of our relationship with Avinu Malkeinu, but what I am trying to say is, doesn't one need to be careful about the case they make against slavery and its immorality and cruelty, because it is a fundamental Hashkafa that Klal Yisroel are like Avadim Cnaaniim to Hashem?

Thank you for all of the work you do producing wonderful content which I enjoy weekly!

Warm regards,

Elie Bashevkin

Hello Mr. Lichtenstein,

I hope I find you well. My name is Yaakov Bindler. I really enjoy listening to your Shiurim. I recently listened to your shiur "Show 278 - Slavery and Racism - The Torah view", and would greatly appreciate it if you could address a number of number of points advanced by Harav Steinmetz.

1) The Rav applied the idea that the "Torah accepts practices with the hope that they will one day be uprooted" to slavery. I would argue that the fact that we find the Torah "hedging" by a number of mitzvos/permitted actions and NOT by slavery would indicate that the Torah IS okay with slavery. For example; A) Yifas Toar: the Torah permits, with the caveat that it will ultimately result in a Ben Soreh U'moreh. B) Nirzah: The Torah allows a Yid to remain a slave, but because he "rejected that which he heard and Har Sinai", his ear is nailed. C) Divorce: The Torah allows it, and even qualifies it as a mitzvah, but nevertheless, the Mizbeach cries. We find here that the Torah, so to speak, "hedges", on these topics; "you can do this, but..." Not so by slavery. The Torah stipulates parameters which are qualifiers, and not "hedges". We do not find an indication in Chazal or the Torah that owning a slave is good or bad.

2) Tangentially to what was said above, I don't understand the viewpoint that "the Torah was given at time where man held different notions than that which we hold today, and therefore G-d permitted slavery, but ultimately G-d wanted the practice to stop". My question is simply this: Who said? Where did the Rav get this idea from? I hope this doesn't come off as Chuspahdik, I am writing this with respect to the Rav, who is far more knowledgeable and understanding in the ways of the Torah, but It seems like a revisionist argument. Can one say "at the time the Torah was given Mishkav Zachar was reviled, but today it is accepted & therefore the Torah's prohibition no longer applies? Am I misunderstanding the point?

3) According to the research I have done, no Rishon or Acharon discusses the reasons as to why slavery is permitted with the sole exception of the Chinuch. In Mitzvah 347, the Chinuch writes that because everything in this world was created to be utilized for the advancement of our Avodah, G-d allowed slavery in order to free up time to focus on Avodah. The Chinuch doesn't hedge nor does he imply that this is Bidieved. He states this as if it's logical. This is the only Rishon I have found that gives a reason and does so unapologetically.

4) Lastly, on a historic note, the abolitionist movement began in 1830. The industrial revolution began in 1760. Furthermore, the idea of abolition began in 1315 by Louis X, who proclaimed freedom to any slave who set foot in France. Lithuania, in 1588, became the first country to abolish slavery. Many of the founding fathers were against incorporating slavery in to the constitution.

Once again, thank you for the Shiurim and for your time.

Regards,

Yakov Bindler

in response to your wonderful show on racism

<https://70years.com/topic.html#america-united>

הת' נחום אהרן סערעבריאנסקי

Shalom

I just wanted to comment on the last show that both of the interviewees said that it's hard for us to really understand the slavery mentality, and gave the impression that the Torah slavery was sort of written for the slavery era only.

In my opinion this is sort of going down a dangerous slope and we need to understand the slavery even in today's mentality which the Torah permits even today.

Thank you,

Yaakov Burr

Hi Rav Dovid

I have enjoyed your Seforim, and even more so, the podcast. I was excited to see you tackle the important issue of slavery and racism, and the interview with Rav Steinmetz was great. The one with Rav Goldberg was less-so, even as a foil / punching bag. I hope that that part of the episode doesn't spread too far, as I think his approach is not Mekadesh Shem Shamayim.

As a Rebbe in high school, I deal with these and other hot topics all the time and wrote up my theory of the Torah approach to slavery, monarchy, gender imbalance in marriage and divorce and homosexuality [here](#). I'm sure you get many people pushing their Chiddushim on you, but I know that these are questions that you grapple with as well, so I'd be curious to hear your feedback if you get a chance to read it.

Thank you for your service to Klal Yisrael and I look forward to learning a lot more from/with you.

Donny Besser

Dear Reb Dovid,

Thank you for your program on slavery.

In terms of understanding why הקב"ה considered it necessary to allow slavery, I wanted to point out that the notion slavery was so entrenched in the psyche of בני ישראל, that despite all the Torah's insistence, Jews would not release even their own Jewish slaves, for which Hashem castigates them in ירמיהו לד:ח-כב.

Another point I'm not sure was made is that עם ישראל were essentially the only monotheists in a totally pagan world, and the Torah and Neviim highlight throughout the failure of עם ישראל to maintain their distinctive monotheistic "השקפה" in that climate. It would be logical to suggest that, as unpleasant as it was, the Torah considered עבדות an essential part of a system of laws designed to prevent pagans from practicing a

pagan lifestyle in the midst of ישראל עם, thereby tempting them to follow suit. Sadly, עם ישראל still succumbed to this temptation leading to massive destruction for millennia.

חילך לאורייתא

Danny Eisenberg

Hello R' Dovid,

I hope it is not too late to comment on your show about slavery. I recently came across this Mareh Makom which I did not see mentioned in your sources. The Pri Megadim at the end of O"C siman 156 is Mesupak if there is a Din Veahavta Lireacha Kamocha on an Eved. He brings several Rayos that there is Veahavta on an Eved and does not bring any counter- Rayos. Therefore, it would seem that Lihalacho there is a Din Veahavta on an Eved. See also in Siman 693 where he is Mesupak if you can give Mishloach Manos to an Eved and he seems to conclude that an Eved is called Rei'acha.

I believe that the correct answer to your question of "How could the Torah allow the selling of slave children" is that in Hilchos Kinyanim it is Muttar. However, in Hilchos Veahavta Lireiacha Kamocha it is 100% Assur in a case where it will cause pain to the parents. The Torah does not allow one to be cruel or to cause pain to another but this is not in Hilchos Avodim rather it is in Hilchos Bein Adom Lechavero. There are many things which one is technically "allowed" to do but would still be totally Sssur because it is cruel. It is Poshut that selling a parent's small children would be Assur for this reason.

Thanks for the great content.

Best regards,

Yosef Greenstein

Rabbi Steinmetz

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עט עמוד א

אמר, שלשה סימנים יש באומה זו: הרחמנים, והביישנין, וגומלי חסדים; רחמנים, דכתיב: ונתן לך רחמים ורחמך והרבך; ביישנין, דכתיב: בעבור תהיה יראתו על פניכם; גומלי חסדים, דכתיב: למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו.

ספר החינוך פרשת כי תצא מצוה תקמה

משרשי המצוה לתת אל לבנו שהשגחת האל ברוך הוא על בריותיו במין האדם בפרט, כמו שכתוב כי עיניו על כל דרכי איש וגו', ובשאר מיני בעלי חיים במינין דרך כלל, כלומר שחפצו ברוך הוא בקיום המין, ועל כן לא יכלה לעולם מין מכל מיני הנבראים, כי בהשגחת החי ויקיים לעד ברוך הוא על הדבר ימצא בו הקיום, ובהניח האדם דעתו על זה יבין דרכי ה' ויראה כי המשכת קיום המינין בעולם שלא כלה ואבד אחד מכולם מביצי כנים ועד קרני ראם מיום שנבראו הכל במאמרו וחפצו על זה. וכמו כן ידע האדם כי אשר ישמור מצוות בוראו ויישיר כל דרכיו והוא נקי כפים ובר לבב תהיה השגחת האל עליו ויתקיים גופו זמן רב בעולם הזה ונפשו לעד לעולם הבא, וכגון זה יאמרו זכרונם לברכה [סוטה ח' ע"ב] מדה כנגד מדה, כי בהיות זה האיש נותן דעתו כי הקיום והטובה בהשגחת האל בדברים ולא בסבה אחרת, יזכה הוא גם כן שיפנה עליו האל לטובה ויקיים אותו, ובשכר הקיום והיכולת שהוא מאמין בבורא בענין זה אמרו זכרונם לברכה במדרש [דברים רבה, כי תצא פסיקא ו'] שהאדם זוכה לבנים בשכר מצוה זו, כלומר שימשך קיומו, שבנים הם קיום האדם וזכרו. ודקדקו הדבר לפי הדומה מאמרו שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, כלומר בנים תקח לנפשך, שהיה יכול לומר תשלח האם ולא את הבנים תקח לך. ומן השורש הזה אמרו זכרונם לברכה [ברכות ל"ג ע"ב] שהאומר בתפלתו רחמנו שאתה המרחם כי על קן צפור יגיעו רחמיך שמשתקין אותו, שאין הענין רחמים אלא כדי לזכותנו על הענין שזכרתי, ואמרו בטעם זה בגמרא [שם] מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות. ואין הענין לומר שאין הקדוש ברוך הוא מרחם חלילה, שהרי הוא נקרא רחום, ואמרו זכרונם לברכה [שבת קל"ג ע"ב] מה הקדוש ברוך הוא רחום אף אתה היה מרחם, אבל כוונתם לומר שאין מדת הרחמנות בו חלילה כמו בני אדם שהרחמנות בהם מוכרח בטבעם ששם בהם הבורא ברוך הוא, אבל הרחמנות אליו מחפצו הפשוט שחייבה חכמתו לרחם מפני שהיא מדה טובה, וכל הטובות נמצאות מאתו, ואמרו כי בצוותו אותנו על זה לא מצד הכרח מדת הרחמנות ציונו בדבר שהרי התיר לנו השחיטה בהן, כי כל המינין לצורך האדם הן נבראין, אבל הצוואה על זה ובאותו ואת בנו שהיא כיוצא בה ובשאר מצוות רבות אינו אלא כגזרה לפניו שגזר על זה בחפצו הפשוט, ואלו רצה בהפך מזה לא יכריחנו דבר ולא ימנענו סבה חלילה כמונו אנחנו הבנויים בכח הטבעים, שמדת הרחמנות תעכבנו מלהשחית או תכריחנו להטיב לפעמים, זהו ענין אמרם אין אלא גזרות ומשורש הענין מה שזכרנו.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: כל המלבין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים. - אמר ליה: שפיר קא אמרת, דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק לט

המצות אשר יכללם הכלל הרביעי, הם מה שכלל אותם בספר זרעים מחבורנו, מלבד הכלאים, וכן דין ערכים וחרמים, וכן המצות אשר ספרנום בהלכות מלוה ולוה, ואשר ספרנום בהלכות עבדים, אלו המצות כולם כשתשתכל בהן אחת אחת תמצאם גלויי התועלת, כחמלת העניים והדלים ולעזור האביונים במינים חלוקים, ושלא יציק לצריך ולא יענה לב איש חלוש בעניינו כאלמנה ויתום וכיוצא בהן, אמנם מתנות עניים ענינם מבואר ג"כ, ענין התרומה והמעשר כבר באר סבתם כי אין לו חלק ונחלה עמך, וכבר ידעת סבת זה כדי שיהיה זה השבט כולו מיוחד לעבודת השם ולידיעת התורה, ולא יתעסק לא בחרישה ולא בזריעה רק יהיה להשם לבד, כמ"ש יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה וגו', ותמצא דברי התורה במקומות רבים הלוי הגר והיתום והאלמנה, ימנה אותו תמיד בכלל העניים בעבור שאין לו קנין, אבל מעשר שני צוה להוציאו במזון לבד בירושלים, להיות זה מביא בהכרח לעשות ממנו צדקה, מפני שלא היה יכול להוציא רק במאכל ובמשתה יקל על האדם לתתו ראשון ראשון, ויביא להתקבץ במקום אחד שתתחזק האהבה והאחוה בין בני אדם חוזק רב. אבל נטע רבעי עם מה שיש בו מריח ע"ז והתלותו בערלה כמה שזכרנו, הוא נוהג מנהג התרומה והחלה והבכורים וראשית הגז, שהוא ליתן ראשית כל דבר להשם לחזק מדת הנדיבות ולמעט תאות המאכל וקנות הממון, וכן זה הענין בעצמו בלקיחת הכהן זרוע ולחיים וקיבה, שלחיים מראשית גוף ב"ח, והזרוע הוא הימין והוא תחלת מה שישתעף מן הגוף ג"כ, וקיבה ראשית בני מעים כולם, אבל מקרא בכורים יש בו מדת ענוה ג"כ, שהוא לוקח סל על כתפיו ומודיע חסדי השם וגמולותיו להודיע לבני האדם, שמעבודת השם הוא שיזכור האדם עתות צרתו וענייני מצוקותיו כשירחיב השם לו, וזאת הכוונה חזקה אותה התורה במקומות רבים, וזכרת כי עבד היית וגו', מפני שפחד מן המדות המפורסמות לכל מי שגדל בעושר ובנחת, רצוני לומר הבעיטה והגאווה ועזיבת הדעות האמתיות, פן תאכל ושבעת, ואמר וישמן ישורון ויבעט וגו', ומפני זאת היראה צוה במקרא בכורים בכל שנה לפניו יתעלה ולפני שכירתו, וכבר ידעת ג"כ חזוק התורה לזכור המכות שחלו על המצריים תמיד, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, ואמר ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו', ובדין היה לעשות כן בזה הענין, מפני שהם עניינים שמאמתיים הנבואה והגמול והעונש, א"כ כל מצוה שמביאה לזכרון דבר מן הנפלאות או להתמיד האמונה ההיא כבר נודע תועלתה, ובביאור אמר בבכור אדם ובכור בהמה, ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו וגו', על כן אני זובח לה', ואמנם היות זה מיוחד בבקר וצאן וחמור הוא מבואר, שאלו הם הבהמות הבייתות שמגדלים אותם בני אדם והם הנמצאים ברוב המקומות, וכ"ש בא"י, וכ"ש אצל ישראל שאנחנו כולנו רועים אבותינו ואבות אבותינו, רועי צאן היו עבדיך וגו', אמנם הסוסים והגמלים אינם נמצאים על הרוב ולא בכל מקום, השתכל בשלל מדין לא תמצא בו מבעלי חיים רק בקר וצאן וחמור, כי מין החמור לבד הוא הכרחי לבני אדם כולם, וכל שכן למי שיש לו עסק בשדות וביערים, ויהי לי שור וחמור, אך הגמלים

והסוסים אינם נמצאים על הרוב אלא ביחידים בקצת מקומות. אמנם עריפת פטר חמור הוא להיות זה מביא לפדותו בהכרח, ולזה נאמר מצות פדייה קודמת למצות עריפה. ואמנם כל המצות אשר ספרנום בהלכות שמיטה ויובל מהם לחמלה על בני אדם והרחבה לבני אדם כולם, כמו שאמר ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל וגו', ושתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה, ומהם חנינה בעבדים ועניים כלומר השמטת כספים והשמטת עבדים, ומהם עיון בתקון הפרנסה והכלכלה על ההתמדה, והוא היות הארץ כולה שמורה לבעלים אי אפשר בה מכירה לצמיתות, והארץ לא תמכר לצמיתות, וישאר ממון האדם שמור עליו ועל יורשיו, הנה זכרתי סבת כל מה שכולל אותו ספר זרעים מחבורנו, מלבד כלאי בהמה ויתבאר טעמו.

רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה ג

הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום בעולם.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פה עמוד א

אמר רבי: חביבין יסורין. קבל עליה תליסר שני - שית בצמירתא, ושבע בצפרנא. ואמרי לה: שבעה בצמירתא, ושית בצפרנא. אהוריריה דבי רבי הוה עתיר משבור מלכא, כד הוה רמי כיסתא לחיותא הוה אזיל קלא בתלתא מילי, הוה מכוין דרמי בההיא שעתא דעייל רבי לבית הכסא, ואפילו הכי מעבר ליה קליה לקלייהו, ושמעו ליה נחותי ימא. ואפילו הכי, יסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון עדיפי מדרבי. דאילו רבי אלעזר ברבי שמעון - מאהבה באו ומאהבה הלכו, דרבי - על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו. על ידי מעשה באו מאי היא? דהווא עגלא דהו קא ממטו ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי, וקא בכי. אמר ליה: זיל, לכך נוצרת. אמרי: הואיל ולא קא מרחם - ליתו עליה יסורין. ועל ידי מעשה הלכו - יומא חד הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא, הוה שדיא בני כרכושא וקא כנשא לה, אמר לה: שבקינהו, כתיב ורחמיו על כל מעשיו. אמרו: הואיל ומרחם - נרחם עליה. כולהו שני יסורי דרבי אלעזר לא שכיב איניש בלא זמניה. כולהו שני יסורי דרבי לא איצטריך עלמא למיטרא. דאמר רבה בר רב שילא: קשי יומא דמיטרא כיומא דדינא. ואמר אמימר: אי לאו צריך לעלמא - בעו רבנן רחמי עליה ומבטלי ליה, אפילו הכי כי הוו עקרי פוגלא ממשרא הוה קיימא בירא מליא מיא.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קכג עמוד א

דכתיב: ועיני לאה רכות, מאי רכות? אילימא רכות ממש, אפשר? בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב, דכתיב: מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה, בגנות צדיקים דבר הכתוב?

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רעא

וכשישב לאכול יהיה לו מפה פרוסה על הלחם דתניא אין מביאים את השלחן א"כ קידש ואם הביא פורס מפה ומקדש יב)אף על פי שצריך שיערוך שלחנו מבע"י ודאי צריך שיהיה ערוך ומסודר במקום אחר ומ"מ אין מביאין אותו לפניו אלא עד אחר הקידוש כדי שיהא ניכר שבא לכבוד שבת הילכך אם הביאוהו קודם הקידוש פורס עליו מפה כאילו אינו כאן ומקדש ומסיר המפה וכתבו התוספות (שבת קיט ב) דדוקא בימיהם שהיו להם שלחנות קטנים כל אחד שלחנו לפניו ולא היה עליהם טורח להפסיק ולהביא השלחן אחר הקידוש אבל לדין ששלחנות שלנו גדולים וטורח להביאם אחר הקידוש ולהפסיק בין קידוש לסעודה נוהגין להביאם לכתחלה קודם הקידוש ולפרוס מפה ולקדש ובירושלמי קאמר שלא יראה הפת בושתו פירוש שהוא מוקדם בפסוק והיה ראוי להקדימו בברכה ומקדימין בברכת היין.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד א

שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גיירה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור.

[click here](#) לנבוכי התקופה Too see

רמב"ם סוף הלכות עבדים

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואף על פי שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה, ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד, ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקדוש ברוך הוא שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך.

רמב"ם הלכות עבדים פרק ח הלכה י

עבד שברח מחוצה לארץ לארץ אין מחזירין לו לעבדות ועליו נאמר לא תסגיר עבד אל אדונו ואומר לרבו שיכתוב לו גט שחרור ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו, ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעין ב"ד שיעבדו מעליו וילך לו.

בית יוסף יורה דעה סימן רסז

ומ"ש ואפילו אם יאמר אשתעבד בו שמה אין שומעין לו וכו'. כ"כ הרא"ש שם וכבר כתבתי שכ"כ התוספות (מד: ד"ה לחוצה) ושלמדו כן מהברייתא והר"ן (כג. ד"ה ההוא) כתב ואי לא מפקענא ליה מינך לאו דוקא הפקעה גמורה דאם רצה להשתעבד בו בארץ ישראל רשאי אלא לומר דלא יהיב ליה רשותא להשיבו לחוצה לארץ וממילא הוי כמופקע לפי שהוא לא ירצה להתעכב בארץ ואף למכרו שם לא ימצא אלא בפחות מדמיו כיון שהכל יודעים שאינו רשאי להוציאו לפיכך השיאו עצה דליכתוב ליה שטרא אדמיה וליכתוב ליה גיטא דחירותא אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות עבדים (ה"י) ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעין בית דין שעבדו מעליו וילך לו ע"כ משמע ליה מילתא כפשטא דלא תסגיר עבד אל אדונו היינו שאין מחזירין אותו לעבדות אפילו בארץ ישראל ומכל מקום צ"ל שאין כופין את רבו לכתוב לו גט שחרור דא"כ אמאי אמר לו דליכתוב ליה שטרא אדמיה והיינו טעמא משום דקרא לא קאמר אלא לא תסגיר כלומר אל תחזירנו לעבדות ומיהו צריך גט שחרור ואין כופין את רבו לכתוב לו עכ"ל. ולפ"ז צ"ל דהא דאמרינן בסוף כתובות דעבד שברח מחוצה לארץ לארץ אמרינן ליה זבניה הכא זזיל דלא גריס ליה הרמב"ם וכו'.

רש"י הירש פרשת משפטים פרק כא פסוק כ

נקם ינקם - זו מיתת חרב, כנאמר: "והבאתי עליכם חרב נקמת" (ויקרא כו, כה ועי' סנהדרין נב ע"ב). והרי זה עונשו של רוצח. טעם עמוק יש בעובדה שהכתוב מציין את העונש הזה, האמור כאן לגבי רציחתו של עבד, כ"נקמה". מבראשית ט, א - ו נראה, כי הרוצח נחשב כמי שבז ומכחיש בתכונת "צלם - אלהים" של האדם. השופך דמו של אדם ממעט בדמותה האלוהית של החברה האנושית כולה, ובתוכה הוא פוגע בראש ובראשונה בצלם דמותם של האנשים הקרובים אל הנרצח. לפיכך, אם הנרצח היה בן - חורין, יומת על - ידי גואל הדם, הוא האיש הקרוב לו ביותר. עבד כנעני אין לו "גואל", ומשום כך ממלא כל הציבור את מקום גואל הדם. על הציבור לקום ולנקום את נקמת צלם - האלהים שבאיש הזה.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבדים סימן רסז סעיף ז

כשיתחרר העבד צריך טבילה אחר כך בפני שלשה, ואין צריך לקבל עליו מצות ולהודיעו עקרי הדת, שכבר

הודיעוהו כשטבל לשם עבדות.

רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן רסז סעיף ז

צריך טבילה אח"כ. בני" כתב דהוי רק דרבנן וכן בריטב"א בחי' כ' וז"ל ועוד כ' ז"ל דאם שחררו רבו אף על פי שלא טבל אין טבילתו מעכבת בו לענין שאם קידש בת ישראל קדושו קדושין וכו' אמנם בתוס' (דף מ"ז ע"ב) ד"ה שם גר וכו'. משמע דס"ל דהוא דאוריית':

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק לב

כשתבונן בפעולות האלהיות ר"ל הפעולות הטבעיות, יתבאר לך מהם ערמת השם וחכמתו בבריאת בע"ח והדרגת תנועות האברים ושכונתם לקצתם, וכן יתבאר לך חכמתו ותחבולתו בהדרגת ענייני כלל האיש ענין אחר ענין, והמשל בהדרגת תנועותיו ושכונת האברים, המוח, מה שלפניו רך מאד, ואשר מאחוריו קשה מעט, וחוט השדרה יותר קשה ממנו, וכל מה שיתפשט יתקשה, והעצבים הם כלי החוש והתנועה, והיה העצבים אשר הצטרך אליהם בהשגת החושים לבד, או בתנועה קטנה שאין בה טורח מעט, כתנועת העפעפים, והלחי, נולדו מן המוח, והעצבים אשר הוצרך אליהם לתנועת האברים יצאו מחוט השדרה, וכאשר א"א לעצבים מפני רכותם ואפילו היוצאים מחוט השדרה להניע הפרקים, עשה הש"י תחבולה שיצאו בעצב חוטים ונמלאו החוטים ההם בשר ושב עורק, אחר כן יצא העורק מקצה העצב וכבר החל להתקשות ולהתערב עמו מן החבל חתיכות קשות וישוב מיתר, וידבק המיתר באבר ויחובר בו ואז יוכל העצב להניע האבר על זאת ההדרגה. אמנם זכרתי לך זה המשל האחד להיותו הנגלה שבפליאות אשר התבארו בספר תועלות האברים אשר הם כולם מבוארות גלויות למי שהשתכל בהם בשכל זך, וכן הערים השם ועשה תחבולה בכל איש מאישי ב"ח היונקים להיותו כשיוולד בתכלית הרכות ולא יוכל להזון במזון יבש, והוכנו לו השדים להוליד החלב מפני שיזון במזון לח קרוב ממזג איבריו, עד שיתנגבו ויתקשו אבריו ראשון ראשון בהדרגה, וכמו זאת ההנהגה בעצמה מן המנהיג ההוא ית' באו דברים רבים בתורתנו, והוא שא"א לצאת מן ההפך אל ההפך פתאום, ולזה א"א לפי טבע האדם שיניח כל מה שהרגיל בו פתאום. וכאשר שלח השם מרע"ה לתתנו ממלכת כהנים וגוי קדוש בידיעתו ית' כמ"ש ובאר אתה הראת לדעת וגו', וידעת היום והשבות וגו', ולהנתן לעבודתו כמ"ש ולעבדו בכל לבבכם, ואמר ועבדתם את ה' אלהיכם, ואמר ואותו תעבדו, והיה המנהג המפורסם בעולם כלו שהיו אז רגילין בו והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני ב"ח בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחות להם ולקטר לפניהם, והעובדים הפרושים היו אז האנשים הנתונים לעבודת ההיכלות ההם העשויים לשמש ולירח ולכוכבים כמו שבארנו, לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולבטלם, כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל, והיה דומה אז כאלו יבא נביא בזמננו זה שיקרא לעבודת השם ויאמר השם צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה, ומפני זה השאיר השם מיני העבודות ההם והעתיקם מהיותם לנבראים ולעניינים דמיוניים שאין אמתות להם לשמו ית', וצונו לעשותן

לו ית', וצונו לבנות היכל לו, ועשו לי מקדש, ושיהיה המזבח לשמו, מזבח האדמה תעשה לי, ושיהיה הקרבן לו, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ושישתחו לו ושיקטירו לפניו. והזהיר מעשות דבר מאלו העניינים והמעשים לזולתו, זובח לאלהים יחרם וגו', כי לא תשתחוה לאל אחר, והפריש כהנים לבית המקדש ואמר וכהנו לי, וחייב שייחד להם מתנות על כל פנים שיספיקו להם מפני שהם עסוקים בבית ובקרבנותיו, והם מתנות הלויים והכהנים, והגיע התחבולה בזאת הערמה האלהית שנמחה זכר ע"ז והתקיימה הפנה הגדולה האמתית באומתנו, והוא מציאות השם ואחדותו, ולא יברחו הנפשות וישתוממו בבטל העבודות אשר הורגלו ולא נודעו עבודות זולתם. ואני יודע שנפשך תברח מזה הענין בהכרח בתחלת מחשבה ויכבד עליך, ותשאלני בלבך ותאמר לי איך יבאו מצות ופעולות עצומות מבוארות מאד והושם להם זמנים, והם כלם בלתי מכוונים לעצמם אבל הם מפני דבר אחר, כאלו הם תחבולה שעשה השם לנו להגיע אל כונתו הראשונה, ואי זה מונע היה אצלו לצוות לנו כונתו הראשונה ויתן בנו יכלת לקבלה ולא היה צריך לאלו אשר חשבת שהם על צד הכוונה השניה. שמע תשובתי אשר תסיר מלבך זה החלי ויגלה לך אמתת מה שעוררתיך עליו, והוא שכבר בא בתורה כמו זה הענין בשוה והוא אמרו ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו', ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וגו', וכמו שהסב השם אותם מן הדרך הישרה אשר היתה. מכוונת תחלה, מפני יראת מה שלא היו יכולים לסבלו לפי הטבע, אל דרך אחרת עד שתגיע הכוונה הראשונה, כן צוה בזאת המצוה אשר זכרנו מפני יראת מה שאין יכלת לנפש לקבלו לפי הטבע עד שיגיע הכוונה הראשונה, והיא השגתו יתעלה והנחת ע"ז, כי כמו שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבודת בחמר ובלבנים והדומה להם ואחר כן ירחץ ידיו לשעתו מלכלוכם וילחם עם ילידי הענק פתאום, כי אין בטבעו שיגדל על מינים רבים מן העבודות ומעשים מורגלים, שכבר נטו אליהם הנפשות עד ששבו כמושכל ראשון, ויניחם כלם פתאום, וכמו שהיה מחכמת השם להסב אותם במדבר עד שילמדו גבורה, כמו שנודע שההליכה במדבר ומיעוט הנאות הגוף מרחיצה וכיוצא בהם יולידו הגבורה והפכם יולידו רך לבב, ונולדו גם כן אנשים שלא הרגילו בשפלות ובעבדות, וכל זה היה במצות אלהיות על יד משה רבינו, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה, כן בא זה החלק מן התורה בתחבולה אלהית עד שישארו עם מין המעשה המורגל, כדי שתעלה בידם האמונה אשר היא הכוונה הראשונה, ושאלתך אי זה מונע היה לשם מצוותנו כוונתו הראשונה ויתן לנו יכולת לקבלה, תחייב זאת השאלה השנית ויאמר לך ואי זה מונע היה לשם שינחם דרך ארץ פלשתים ויתן להם יכולת להלחם, ולא היה צריך לזה הסבוב בעמוד ענן יומם ועמוד האש לילה, וכן תחייב שאלה שלישית על סבת היעודים הטובים אשר יעד על שמירת המצות והיעודים הרעים אשר יעד על העבירות, ויאמר אחר שכונת השם הראשונה ורצונו היה שנאמין זאת התורה ונעשה ככל הכתוב בה, למה לא נתן לנו יכולת לקבלה ולעשות תמיד, ולא היה עושה לנו תחבולה להטיב לנו אם נעבדהו ולהנקם ממנו אם נמרהו, ולעשותה הטובות ההם כלם והנקמות ההם כלם, כי זאת גם כן תחבולה שעשה השם לנו עד שיגיע ממנו אל כונתו הראשונה, ואי זה מונע היה אצלו לתת רצון מעשה העבודה אשר רצה ורחוק העבודות אשר מאסם, טבע מוטבע בנו. והתשובה על אלו השאלות השלש וכל מה שהוא ממינם תשובה אחת כוללת, והיא שהאותות כלם אף על פי שהם שנוי טבע ישנה השם איש אחד מאישי הנמצאות, אך טבע בני אדם לא ישנהו השם כלל על צד המופת, ומפני זה השרש הגדול אמר מי יתן והיה לבבם זה וגו', ומפני זה באר המצוה והאזהרה והגמול והעונש, וכבר בארנו זאת הפנה במופתים במקומות רבים

מחבורינו, ולא אמרתי זה מפני שאני מאמין ששנוי טבע כל אחד מבני אדם קשה על השם יתעלה, אך הוא אפשר ונופל תחת היכולת, אלא שהוא לא רצה כלל לעשות זה ולא ירצהו לעולם כפי הפנות התוריות, ואלו היה מרצונו לשנות טבע כל איש מבני אדם למה שירצהו יתעלה מן האיש ההוא, היה בטל שליחות הנביאים ונתינת התורה כלה. ואשוב אל כונתי ואומר כי כאשר היה זה המין מן העבודה רוצה לומר הקרבנות על צד הכונה השניה, והצעקה והתפלה וכיוצא בהן ממעשה העבודות יותר קרובות אל הכונה הראשונה והכרחיות בהגיע אליו, שם בין שני המינים הפרש גדול, והוא שזה המין מן העבודה רוצה לומר הקרבת הקרבנות, אף על פי שהם לשמו יתעלה, לא חייב עלינו כמו שהיה בתחלה, ר"ל שנקריב בכל מקום ובכל זמן, ולא שנעשה היכל באשר יזדמן, ושיקריב מי שיזדמן החפץ ימלא את ידו, אבל נאסר כל זה עלינו והושם בית אחד אל המקום אשר יבחר ה', ואין מקריבין בזולתו, אמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, ולא יהיה כהן אלא זרע המיוחד, כל זה הענין למעט זה המין מן העבודות שלא יהיה ממנו אלא מה שלא גזרה חכמתו להניחו לגמרי, אבל התפלה והתחנה היא מותרת בכל מקום, כל מי שיזדמן, וכן הציצית, והמזוזה, והתפילין, וזולתן מן העבודות הדומות להן, ובעבור זה הענין אשר גליתי לך נמצא הרבה בספרי הנביאים שמוכיחים בני אדם על רוב השתדלותם והתחזקם להביא הקרבנות, ובארו להן שאינן מכוונין לעצמן כוונת צריכה מאד, ושהשם אינו צריך אליהם, אמר שמואל החפץ לה' בעולות וזבחים כשמע בקול ה', ואמר ישעיה למה לי רוב זבחיכם יאמר ה', ואמר ירמיה כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם, וכבר הוקשה זה המאמר בעיני כל מי שראיתי דבריו או שמעתים, ואמר איך יאמר ירמיה על השם שלא צונו בדברי עולה וזבח ורוב המצות באו בזה, אמנם כוונת זה המאמר הוא מה שבארתי לך, וזה שהוא אמר שהכונה הראשונה אמנם היא שתשיגוני ולא תעבדו זולתי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם, וזאת המצוה בהקרבה וכיון אל הבית, אמנם היתה בעבור שתעלה בידיכם זאת הפנה ובעבורה העתקתי אלו העבודות לשמי עד שימחה שם עבודה זרה ותתקיים פנת יחודי, ובאתם אתם ובטלתם התכלית ההיא והתחזקתם במה שנעשה בעבורה, והוא שאתם ספקתם במציאותי, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ועבדתם עבודה זרה וקטרתם לבעל והלוך אחרי אלהים אחרים ובאתם אל הבית וגו', ונשאתם מכוונים אל היכל ה' ומקריבים הקרבנות אשר לא היו מכוונים כונה ראשונה, ולי בפירוש זה הפסוק פנים אחרים והוא מביא לזה הענין בעצמו אשר זכרנוהו, והוא שכבר התבאר בכתוב ובקבלה יחד שתחלת מצוה שנצטוינו בה לא היו בה דברי עולה וזבח כלל, ואין צריך שתטריד כלל שכלך בפסח מצרים, כי היא היתה לסבה מבוארת גלויה כמו שאני עתיד לבאר, ועוד שהמצוה היתה בארץ מצרים, והמצוה הרמוז אליה בזה הפסוק הוא מה שנצטוינו בו אחר יציאת מצרים, ולזה התנה בזה הפסוק ואמר ביום הוציאי אותם מארץ מצרים, כי תחלת צווי שבא אחר יציאת מצרים הוא מה שנצטוינו בו במרה, והוא אמרו לנו שם אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך וגו' שם שם לו חק ומשפט וגו', ובאה הקבלה האמתית שבת ודינין במרה איפקוד, והחק הרמוז אליו הוא שבת, והמשפט הוא הדינין והוא הסרת העול, וזאת היא הכונה הראשונה כמו שבארנו, ר"ל אמונות הדעות האמתיות והוא חדוש העולם, וכבר ידעת שעקר מצות שבת אמנם היא לחזק זאת הפנה ולקיימה כמו שבארנו (חלק ב' פרק ל"א) בזה המאמר, והכונה עוד עם אמתת הדעות להסיר העול מבני אדם. הנה כבר התבאר לך שהמצוה הראשונה לא היו בה דברי עולה וזבח אחר שהם על צד

הכונה השנית כמו שזכרנו, וזה הענין בעצמו אשר אמר ירמיהו הוא אשר נאמר בתהלים עד צד ההוכחה לאומה, בסכלה הכונה הראשונה ולא היתה מבדלת בינה ובין הכונה השנית, אמר שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי, לא על זבחיך אוכיחך ועולותיך נגדי תמיד, אם אקח מביתך פר ממכלאותיך עתודים, ובכל מקום שנכפל זה הענין זאת היא הכונה בו והבינהו מאד והשתכל בו:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כא עמוד ב- דף כב עמוד א

ת"ר: וראית בשביה - בשעת שביה, אשת - ואפילו אשת איש, יפת תואר - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשרתמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות.

משנה מסכת מכות דף ז עמוד א

סנהדרין ההורגת אחד בשבוע - נקראת חובלנית; רבי אליעזר בן עזריה אומר: אחד לשבעים שנה. רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים: אילו היינו בסנהדרין - לא נהרג אדם מעולם; רשב"ג אומר: אף הן מרבין שופכי דמים בישראל.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מז עמוד ב

מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה; שחרר אין, לא שחרר לא! - תרי אצטריכו, שחרר חד ונפיק בחד. והיכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר: לעלם בהם תעבדו! - לדבר מצוה שאני. - מצוה הבאה בעבירה היא! - מצוה דרבים שאני.

משנה מסכת ברכות דף טז עמוד ב

וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין; אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים! אמר להם: אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף עד עמוד ב

מעשה בר"ג שסימא את עין טבי עבדו, והיה שמח שמחה גדולה; מצאו לר' יהושע, אמר לו: אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות? אמר לו: למה? א"ל: שסמית את עינו וכו'.

תלמוד ירושלמי מסכת כתובות פרק ג הלכה י

מעשה ברבן גמליאל שהפיל שן טבי עבדו אתא גבי דרבי יהושע אמר ליה טבי עבדי מצאתי עילה לשחררו וכו'.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קד עמוד א

סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה: עליוני' מבקשין את רבי והתחתוני' מבקשין את רבי, יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים. כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא, וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. ולא הוו שתקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדייא מאיגרא לארעא, אישתיקו מרחמי ונח נפשיה דרבי.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

אתיוהו לרבי אלעזר בן פרטא, אמרו: מ"ט תנית, ומ"ט גנבת? אמר להו: אי סייפא לא ספרא, ואי ספרא לא סייפא, ומדהא ליתא הא נמי ליתא. ומ"ט קרו לך רבי? רבן של תרסיים אני. אייתו ליה תרי קיבורי, אמרו ליה: הי דשתיא והי דערבא? איתרחיש ליה ניסא, אתיא זיבוריתא אותיבא על דשתיא ואתאי זיבורא ויתיב על דערבא, אמר להו: האי דשתיא והאי דערבא. א"ל: ומ"ט לא אתית לבי אבידן? אמר להו: זקן הייתי ומתירא אני שמא תרמסוני ברגליכם. [אמרו]: ועד האינדא כמה סבי איתרמוס? אתרחיש ניסא, ההוא יומא אירמס חד סבא. ומ"ט קא שבקת עבדך לחירות? אמר להו: לא היו דברים מעולם.

רש"י מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

עבדך לחירות - והן גזרו על כך לפי שהוא דת יהודית.

**שבקת עבדך לחרות. פרש"י שהיא דת
יהודית, ואע"ג דהמשחרר עובר בעשה, שמא לא
ידעו את זאת, א"נ לדבר מצוה שחררו. (יעב"ץ)**

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף צ עמוד ב

דאמר ר' אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר: וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין [עוד] פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם, ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעורייך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך.

שמואל א פרק ח פסוק ז

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ אֵלַיךָ כִּי לֹא אֶתְּךָ מֵאֲסוּ כִּי-אֲנִי מֵאֲסוּ מִמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם:

מנחת חינוך מצוה שלח

שלא להונות וכו' בדברים. עיין ר"מ פי"ד ממכירה הל' י"ב - י"ד. וכתב הרב המחבר דאם מתחיל להתקוטט עמו מותר להונות וכו'. ועיין בחו"מ סי' רכ"ח ס"א מביא [הרמ"א] דעת הנימוקי יוסף [ב"מ ל"ב ע"ב מדפי הרי"ף] דמי שאינו ירא שמים מותר להוננו כי עמיתך כתיב עם שאתך בתורה ובמצוות, עי"ש. ואין לוקין על לאו זה כמו שכתב הרב המחבר הטעם. ונוהג בכל אישי ישראל, וכתב הרב המחבר ואפילו בקטנים ראוי ליזהר וכו', נראה לענ"ד דלאו זה קאי על קטנים ג"כ, דמאי שנא אם הוא קטן דנכלם, עיין חו"מ סי' ת"ך סל"ז דבדאי מוזהר עליו, כן נראה. ועבד כנעני הוי בכלל עמיתך כמו שכתבתי כמה פעמים בחיבורי זה, א"כ גם עליו עוברים בלאו הזה, וזה פשוט.

חזקוני בראשית פרק ב פסוק כד

והיו לבשר אחד ולא יזכה הוא באחרת והיא לא תזכה באחר.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף יב עמוד א

רבן שמעון בן גמליאל אומר: יכול העבד לומר לרבו בשני בצורת או פרנסני או הוציאני לחירות, וחכמים אומרים: הרשות ביד רבו; מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: יכול, ומר סבר: אינו יכול! ותיסברא? האי או פרנסני או הוציאני לחירות, או פרנסני או תן לי מעשה ידי בפרנסתי מיבעי ליה! ועוד, מאי שנא בשני בצורת? אלא הכא במאי עסקינן - דאמר לו צא מעשה ידיך למזונותיך, ובשני בצורת לא ספק, רשב"ג סבר: או פרנסני או הוציאני לחירות, כי היכי דחזו לי אינשי ומרחמין עלי; ורבנן סברי: מאן דמרחם אבני חרי, אעבד נמי רחומי מרחם.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כב עמוד ב

רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר: מה נשתנה און מכל אברים שבגוף? אמר הקדוש ברוך הוא: און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים - ולא עבדים לעבדים וכו'.

רש"ר הירש פרשת משפטים פרק כא פסוק כ

נקם ינקם - זו מיתת חרב, כנאמר: "והבאתי עליכם חרב נקמת" (ויקרא כו, כה ועי' סנהדרין נב ע"ב). והרי זה עונשו של רוצח. טעם עמוק יש בעובדה שהכתוב מציין את העונש הזה, האמור כאן לגבי רציחתו של עבד, כ"נקמה". מבראשית ט, א - ו נראה, כי הרוצח נחשב כמי שבז ומכחיש בתכונת "צלם - אלהים" של האדם. השופך דמו של אדם ממעט בדמותה האלוהית של החברה האנושית כולה, ובתוכה הוא פוגע בראש ובראשונה בצלם דמותם של האנשים הקרובים אל הנרצח. לפיכך, אם הנרצח היה בן - חורין, יומת על - ידי גואל הדם, הוא האיש הקרוב לו ביותר. עבד כנעני אין לו "גואל", ומשום כך ממלא כל הציבור את מקום גואל הדם. על הציבור לקום ולנקום את

נקמת צלם - האלהים שבאיש הזה.

משנה מסכת סנהדרין דף לז עמוד א

לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך וכו'.

רש"י שמות פרשת משפטים פרק כב פסוק כ

כי גרים הייתם - אם הוניתו, אף הוא יכולצ להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת, מום שבך אל תאמר לחברך. כל לשון גר, אדם שלא נולד באותהק מדינה, אלא בא ממדינה אחרת לגור שם:

פרשת בהעלותך פרק יב פסוק א

וַתְּדַבֵּר מֵרִים וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל־אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי־אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח:

רש"י שם [מילקוט שמעוני]

האשה הכשית - על שם נזיה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי, כדי שלא תשלוט בו עין רעה:

רש"י שם

וַתְּדַבֵּר מֵרִים וְאַהֲרֹן - היא פתחה בדבור תחילה, לפיכך הקדימה הכתוב תחלה, ומנין היתה יודעת מרים שפרש משה מן האשה, רבי נתן אומר, מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, כיון ששמעה צפורה, אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפרש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו, כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חבירו: על אדות האשה - על אודות גירושיה: כי אשה כשית לקח - ועתה גרשה:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ עמוד ב

נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האישי! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: נעניתי לך, מחול לי! - אמר לו: איני מוחל

לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? - אמרו לו: לזה שמטייל אחריך. אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל. - אמרו לו: מפני מה? - אמר להם: כך וכך עשה לי. - אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.

מהרש"א חידושי אגדות שם

א"ל ריקה כמה מכוער כו'. מה שקראו ריקה אפשר שהיה נדמה לו כנכרי מבני כוש לפי שהיה מכוער ושחור ביותר וז"ש לו שמא כל בני עירך מכוערין כו'. דהיינו מארץ כוש וא"ל איני יודע כו' ר"ל שאיני יודע לומר לך שהם מכוערין כדאמרינן פ' י"נ אפילו בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב והטעם משום שנותן חסרון ביצירה אבל אתה שאמרת עלי כמה מכוער כו'. אתה נותן חסרון ביצירה:

לך לאומן שעשאני. כי זה גם כן חסרון הוא לאומן שעושה כלי מכוער. ושא"ל נענתי לך מחול לי כו'. היינו שאני מתודה שלא יפה דברתי והוא מחל לו גם חלק היוצר והאומן שחטא נגדו גם כן מחול:

ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כו'. לכאורה דהכי הל"ל ובלבד שלא יעשה עוד כן אבל מלשון שלא יהא רגיל כו' משמע דלפעמים יעשה כן י"ל דה"ק ובלבד שלא יהא עושה דבר המרגיל אותו לעשות כן דהיינו שלא יהא דעתו גסה שהוא מרגילו לעשות כן לספר בגנות בני אדם כמו שעשה ואמר כמה מכוער כו' וק"ל:

אמת ליעקב פרשת נח פרק ט פסוק כה

ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו.

הנה ישנן משונאינו מאומות העולם הטוענים שכלל ישראל היא אומה גזענית, שהרי התורה אומרת שכנען ארור והוא יהיה עבד עבדים לאחיו, הרי שהשפילה התורה את גזע כנען למדרגת עבד. אבל האמת ודאי היא לא כן, דהא זה ברור שדעת התורה היא כנגד גזענות, וכבר הוכחתי זה בחידושי לעיל בפרשת בראשית [א' פכ"ב] מלשון המשנה בסנהדרין [דף ל"ז ע"א]: מפני מה נברא האדם יחידי שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך, הרי שבדוקא שינה הקדוש ברוך הוא במין האדם משאר המינים וברא רק אדם יחידי כדי שלא יבואו בני האדם לידי מדה מגונה זו. אלא שלפ"ז צריכים לבאר את פעולתו של נח במה שהוריד את כנען למדרגת עבד והשפילו משאר מין האדם, והרי זה לכאורה פעולה גזענית טהורה.

אבל באמת אין לזה שום שייכות עם גזענות, דגזענות פירושה שגזע אחד מתנשא מעל גזע אחר בגלל מוצאו ויחוסו וכאילו שהוא נוצר "מחומר" עילאי וטוב יותר וכדומה, אבל כאן הטעם שחילק ביניהם נח היה משום מדותיו המושחתות של חם ובנו כנען, ומדות אלו הנחיל הוא לבניו אחריו וכמו שאמרו חז"ל [פסחים דף קי"ג ע"ב]: חמשה

דברים צוה כנען את בניו כו' אהבו את הגזל ואהבו את הזימה ושנאו את אדוניכם ואל תדברו אמת, ומכיון שראה נח מדות כאלו אצל משפחת כנען, מאז קילל אותם שישארו עבדים כל ימי חייהם ולא יבואו בקהל ישראל.

וכמו כן הוא מה שאנו אומרים "אתה בחרתנו מכל העמים", ששונאי ישראל טענו שמזה אנו מראים כאילו אנו חושבים את עצמנו למיוחסים יותר מאומות העולם, ודאי אין זה משום שדת ישראל גזענית היא חס ושלום, אלא שאנו אומרים שמכיון שאנו ירשנו מדות מהוגנות וישרות מאבירי דעה כאלו כמו אברהם יצחק ויעקב, ואנו עמדנו בהר סיני וקבלנו תורת ה' מפי משה רבינו, ממילא אנו בני מעלה יותר משאר העמים, כי הרי אנו שיפרנו את עצמנו במדות טובות ובהתקרבות להשי"ת, אבל הרי כל מי שרוצה יכול להתגייר ולהצטרף אלינו ואז גם הוא יכול לומר על עצמו "אתה בחרתנו מכל העמים", מה שאין זה אמת בשאר האומות הגזעניות שלא מרשים לאחד מן החוץ להצטרף אליהם.

ומוכרח זה ממה שאנו אומרים אתה בחרתנו מכל העמים, וכן אומרים אנו בברכות התורה כל יום אשר בחר בנו ממכל העמים, ואעפ"כ בסדר הסליחות אנו אומרים "אשמנו מכל עם", ולכאורה זה תמוה, איך אנו יכולים לומר שאנו הנבחרים מכל עם ואעפ"כ אשמנו מכל עם. אבל הוא הדבר אשר דברנו, המעלה שלנו היא לא ביחוסנו העצמי ובמוצאינו העילי, אלא בזה שאנו נבחרנו מכל העמים בגלל מעלותינו הנבחרות, א"כ מכיון שחטאנו ולא שמרנו על עצמנו א"כ ממילא אנו אשמנו מכל עם, כי ככל שתגדל מדרגת האדם כן תגדל חטאתו אם יכשל, ודו"ק.

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ג

כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עומד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם, ב וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו, כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים, וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם ה' אל עולם, וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורובבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו

ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן, ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה.

ספר המצוות הקצר (חפץ חיים) מצוות עשה מצוה סא

מצות עשה לאהוב את הגר

שנאמר (דברים י, יט): "ואהבתם את הגר". וזוהי מצוה נוספת על "ואהבת לרעך כמוך", (שהרי הגר הוא גם כן בכלל ישראל). והקדוש ברוך הוא אוהב את הגר, דכתיב (שם שם, יח): "ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה", ונאמר (שמות כג, טו): "ואתם ידעתם את נפש הגר", ופירוש "גר" כאן, הוא: שבא מארץ אחרת ומעיר אחרת לגור אתנו, ומכל שכן גר שנתגייר. ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות.

כט. פרשת העבדים שבתורה

023557

אמנם כאן ישאל השואל, הלא יש גם בחורה פרשת עבדים בין של עבד עברי ובין של עבד כנעני ו"לעולם בהם תעבדו" היא אחת מהרמ"ח ס"ע שבתורה, ועל כן "כל המשחרר עבדו עובר בעשה" והלא יש ג"כ הלכות עבדים בתורה שבע"פ הכוללות הרבה פרקים והלכות, סעיפים גדולים וסעיפים קטנים, יש שם גם דינים קשים מאד, כמו "יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך" וכדומה, וכלום יש לך נצול גדול מזה, וכלום יש לך סתירה גדולה לדמוקרטיה מזה אבל כשאנו מתעמקים מעט בזה נראה, כי במציאות חגבילו התורות שלנת התורה שבכתב והתורה שבע"פ, בהגבלות מרובות כ"כ את העבדות גם של עבד עברי וגם של עבד כנעני, עד כי כל העבדות כמעט שאי אפשר יהיה לה להתקיים במציאות.

בעבד עברי נאמר "לא תרדה בו בפרך" ו"לא תעבוד בו עבודת עבד" ובאו חז"ל ופרשו שיאסור להעבידו בדברים... כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ או לחלוק מנעליו, ולא יאמר חפור מקום זה והוא אינו צריך לו, ואפילו להחם לו כוס של חמין או להצן ואינו צריך לו אסור ועובר עליו בלא תעשה, שנאמר לא תרדה בו בפרך (רמב"ם, ס"א, מהלכות עבדים).

וכלום אפשר לנו לתאר לעצמנו יהודי המדקדק במצוות מחויק לו עצד עברי, וכשהוא צריך לו לכוס חמין עליו לחוש תמיד, שמא סגי ליה בלאו הכי ונמצא שהוא עובר על לאו מפורש בתורה? וכלום אפשר לקנאות ביאדון שכוזה שתמיד יהיה לבו נוקפו שמא נכשל באיסור? ומלבד הלאו הנ"ל הרי יש גם עשה של "כי טוב לו עמך", ומצות עשה זו אומרת: "שחייב האדון לאשיות לו את העבד והאמה במאכל ובמשקה, בכסות ובסדור, שלא תהא אתה אוכל סת נקי והוא אוכל סת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה דר בכרך והוא דר בכסר, או אתה דר בכסר והוא יושב בכרך" (שם ברמב"ם). ואם האדון יטע לו למעון קיץ לאיזה מקום ואת העבד ישאיר לשמור על ביתו בעיר שוב יעבור על מצוות עשה... ואם האדון ילבש בגד חדש עמ"י האמנה

השחרונת ויברך על זה "שהחיינו" יהיה פוכרת באותה שעה להלביש גם לעבד כאותו בגד ממש, וכשילכו שניהם ברחוב לא ידעו האנשים מי הוא האדון ומי הוא העבד, ויחלפו את האחד בשני, ואם האדון ישב ראש באיו מסיבה אז גם על העבד לחיות יושב ראש, ואם האדון יישן שנת הצהרים אחרי הסעודה גם העבד יקיים מצות שינה, ובאותו החדר ממש של האדון, וכדומה. וכלום אפשר לנו לקנא באדון כזה?

ובנוגע לעבד כנעני חנה מסיים הרמב"ם את "הלכות עבדים" בדברים אלה: "מותר לעבוד בעבד כנעני בסרך, ואעפ"י שהדין כך, מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עליו על עבדו ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, וכן לא יבזהו לא ביד ולא בדברים, לעבדות מסרן ולא לבושח ולא ירבה עליו דאגה וכעס, אלא ידבר עמו בנחת וישמע בטענתו".

באופן, שבאמת לא רק שכל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, ולא שגם הקונה עבד כנעני כקונה אדון לעצמו, כי דוקא האדון צריך לחשוב ולשקול כל מלה ומלה, שלא יחטיא חלילה בשפתיו נגד עבדו, ואם יגביה את קולו בדברו עמו הוא עובר על מדת הרחמים, שמי שעובר על זה אינו מזרעו של אברהם אבינו, ולא לחנם אמרו "עבדא גחום כריסיה, לא שוי".

כי גם זה כלל גדול שעלינו לדעת, שיש גם מצוות כאלו שעיקר הכוון שלהן הוא דוקא החגבלה, להגביל את אוסן הוצאתן לפועל עד כמה שאפשר, לדעת הרמב"ם ז"ל הכוון של הקרבנות הוא ג"כ על האוסן הזה למנוע את בני מקרבנות של ע"ז שהורגלו בהם בזמן ההוא, כמו שנמקה התורה גופה "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זובחים על שני השדה, וחביאום לד' אל סתח אחל מוער". ואמנם כמה מגדולי ישראל חולקים עליו ע"ז, אם כי יש מקור לזה בכמה מדרשי חז"ל, ואין זה מענייננו תפעם: אכן יש מצוות שחכל מודים בהן שבאות רק לכוון שלילי, כלומר להגביל ולצמצם עד כמה שאפשר, ולא לכוון חיובי. כזאת היא המצוה של יסת-תואר, שחז"ל מרגישים בעצמם שכל עיקרה בא מטעם ש"יאכלו בניי בשר שחוטות ואל יאכלו בשר חמותות", כלומר: לקבל את הרע במעוטו.

והמצוה של שחיטה גופה לשיטת כמה ראשונים הנה אעפ"י שכתוב בתורה מצות-עשת ו"זבחת" איננה באמת מ"ע, ובאה רק למנוע מהלאו של אבר סן חחי ונבלה, ולשון התורה גופה מוכיח ע"ז "כי תאוו נפשך לאכול בשר... וזבחת מבקרך וצאנך".

זכן המצוה של "שום תשים עליך מלך" אעפ"י שנאמרה בלשון מ"ע, חנה כל סגנון התורה מוכיח שחעיקר הוא ההגבלות שבה, לקבל את הרע במיעוטו — "כי תבוא אל הארץ... ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי, שום תשים עליך מלך... רק לא ירבה לו סוסים... ולא ירבה

לו נשים, וכולט שהעיקר הוא בזה ח"ר ק"ה הבא למעט את ממשלת המלך עד לכדי מינימום.

דוגמא לכל זה היא דעת אחד מהתנאים ש"בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתבה משום דרוש וקבל שכר" (סנהדרין ע"א, ע"א). והכוונה בזה שגם מצוה הזו לא באה אלא בשביל ההגבלות, ואם כי התורה בעצמה לא פ"רשה את ההגבלות כמו בהמצוות הנ"ל, הנה למדו חז"ל את ההגבלות מהמדרש, וכשנאמר, למשל, "איננו שומע בקולנו" אנו למדים מזה ש"אם לא היתה דומה אמו לאביו בקיל וכמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה".

וככה ג"כ בלי ספק ולדעת כולי עלמא המצוה של "כי תקנה עבד עברי", זו בודאי איננה מצוה בחיוב אך בשלילה כלומר, להגדיל את העבדות עד כמה שאפשר, ולעשותה ע"י ההגבלות השונות כמעט לאי-אפשרית, והתורה איננה מאריכה כלל בעצם הענין, של העבד עברי, אך בהגבלות השונות כמו "שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם וגו'".

ולא יפלא איפוא, מה שהנביאים, נביאי האמת והצדק, לחמו גם בעבדות וגם במלוכה. וגם המלך הראשון שלא טעם טעם חטא נתמנה רק אחרי "שמאנו העם לשמוע בקול שמואל" ואחרי שהתרעם השי"ת ע"ז ואמר "לא אותך מאסו, כי אותי מאסו ממלך עליהם".

ולא כמו שחפצים החפשיים לתלות בוקי סריקי ח"ו ולראות בזה התפתחות מוסרית, אלא פשוט מפני שגם התורה גופה לא נתכוונה בכל אלו רק להגבלות חשליליות וכל המרבה לשלול הרי הוא משובח.

ועכ"פ רוח התורה, הנביאים והחכמים הוא נגד העבדות בכלל, ומפני זה מוצאים אנו בזמנם של חכמי התלמוד הראשונים, שאם עוד לא נתבטלה העבדות לגמרי, בקשו בכל האמת לאות שהיו בידם כדי לשחרר את עבדיהם. ידוע ה"מעשה בר"ג שסמא את עין עבדו והיה שמח שמחה גדולת" על זה שביכלתו יהיה להוציאו לחרות (ב"ק ע"ד ב'), וב"רבי אלעזר שנכנס בבית הכנסת ושחרר עבדו והשלימו לעשרת" (גיטין ל"ח ע"ב), הם שמחו על כל הזדמנות שבאה לידם לשחרר את עבדיהם ולאמר ע"ז "ברוך שפטרני". כי גם זאת עלינו להדגיש, שאם נרצה לחדור לתוך עמקה של תורת זרוחה, עלינו להתחיל את התורה מ"בראשית" ולא רק מ"תחודש הזה לכם". ידועה אמנם קושית ר' יצחק שלא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהתחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, וידוע גם תירוץ עפ"י דרש. אבל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ועפ"י פשוטו לא נראה שכל התורה מבראשית עד התחודש הזה לכם היא רק "מעין הקדמה", אלא שכל אלה ג"כ גופי תורה הם, וכמה גופי הלכות גדולות במוסר היהדות למדים אנו מכל פרשה ופרשה שבתורה, גם מהפרשיות שהוקדמו ל"התחודש הזה לכם".

יש, למשל, בס' בראשית פרשיות שלמות המדברות על העבד הראשון

בישראל, אליעזר עבד אברהם. ויטה אמרו חז"ל: ייפה שיחתם של עבדי בתי אבות מתורתם על בנים. פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה, זרץ מגוטי התורה, ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרבוי המקרא (מעילה י"ז ע"א). כי אם נרצה לדעת את יחסם של העברים הקדמונים לעבדיהם: להלכה זלמעשה, זאת נדע מיחסו של אברהם אבינו לאליעזר עבדו.

אם גם נעבור בהיסח הדעת על הדרשות שדרשו חז"ל שהרימו אח ערכו של אליעזר בעיני אברהם עד למעלה ראש, ונביט רק על פשוטו של מקרא בלבד, גם אז הננו רואים אידיליה מזהירה לפנינו. אנו רואים בזה יחס האדון לעבדו כיחס של שני רעים אהובים, ידידים נאמנים, ידידי נפש. העבד איננו רק משרת, אך הוא "זקן ביתו" והמושל בכל אשר לו. וכשאברהם צריך לבקש אשה לבנו יחידו שאוהבו יותר מנפשו, איננו מוצא ידו ובר סמכא אחר לזה שיכול להפקיד רוחו בידו, מאליעזר עבדו.

ולא בלי מקור הוסיף הרמב"ם בסוף הלכות עבדים את הדברים חז"ל, ששבטלים כמעט את כל ההלכות הקודמות, כי הרמב"ם לקח לו את סקו לא רק מחלק התורה של אחרי "החדש הזה לכם", אך גם מחלק התורה שלפני זה. כי אמנם לא רק שקיימו האבות את כל התורה כולה, אך גם קיימה התורה את מעשי האבות, וכל מה שקיימו האבות — תורה שלמה היא לנו.

ונחזור לענייננו לצדק הסוציאלי. מכל האמור כבר דעת לנבון גקל, שכשתכונן המדינה היהודית ונוכה באמת ל"ארץ ישראל עמי תורת ישראל", לא נצטרך לבקש בספרי מרכס וסיעתו איך לסדר את היחוסים שבין הפועלים והבע"ב, אך נבקשם ונמצאם באוצרותינו הקדמונים: "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציק כבתחלה".

אמנם "הלכות שכירות פועלים" אינן תופסות מקום גדול בכמות בספרי הפוסקים שלנו, כי ההלכות האלו לא היו כמעט הלכות למעשה בזמן הזה, אבל כשנצטרך לכך נמצא בנקל את היסודות המוכנים מקודם כדי לבנות עליהם בנינים רמים ונשאים.

כמה וכמה חוקים יש לנו לקבוע על היסוד של "לא תרדה בו כפרך" ולאסור כמה מיני נצול של פועלים על יסוד זה, אמת שהלאו הזה, וכן הלאו של "לא תעבוד בו עבודת עבד", נאמר רק בעבד, כמו שאומר הרמב"ם (בט"א מחל' עבדים): "כמה דברים אמורים בעבד עברי מפני שנפשו שפלה במכירה, אבל ישראל שלא נמכר מותר להשתמש בו כעבד, שחרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו, אכן נראה כי הרמב"ם מדבר רק בפועל באקראי בעלמא. שע"ז שייך טעמו ולא בפועל מתטפוס של זמננו שיש מעמד של פועלים והפועל גשאר במעמדו זה כל ימיו, ומענין שהמקור שממנו לקח הרמב"ם את פסקו זה הוא במכילתא ושם כתוב: "אבל בנו וחלמידו דרשאי", ונראה שהרמב"ם מדבר ג"כ רק באנשים כאלה שהמח מעין "בנו

ותלמידיו, אבל לא בפועלים שמשועבדים המה לעבודה באין להם מקצוע אחר בחיים. וכמה חוקים אפשר לנו לחוקק במדינה יהודית על יסוד של הענקה שאמנם איננה שייכת אלא בעבד, אבל כִּיז אם נביט רק על צורת האותיות שבתורה ולא על הרוח שבתורה. הרוחניות של מצות הענקה היא שעלינו לדאוג שכל מי שעובד בעדנו יקום על רגליו ויעמוד סוֹסֵם ברשות עצמו ולא יהיה לעולם כסות וזקוק לאחרים. ואחת היא אם תוא עבד או פועל.

כמה חוקים יהא אפשר לחוקק על היסוד של ההלכה "פועל העושה מלאכה לבעל בדבר מאכל הרי הוא אוכל ממה שהוא עושה" (ח"מ, ס' של"ז). ואמנם צורת ההלכה היא רק "בדבר מאכל" והוגבלה ע"י תנאים שונים "בד"א שאוכל כשהוא עושה בגדולי קרקע" וכו', וכו', אכן עכ"פ רוח ההלכה הוא שלא יקופח שכר הפועל בסעולתו. אבל גם על הפועלים לדעת שיאסור לפועל לאכול ממה שהוא אוכל אכילה גסה. והרוח של הלכה זו ג"כ מובן מאליו.

היסוד העיקרי של הלכות שכירות הפועלים הוא "השוכר פועלים ינחג עמחם כמנהג המדינה". ועל היסוד הזה אנו אומרים, שהשוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולתעריב, מקום שנהגו שלא להשכים ושלא לתעריב, אינו יכול לכופם אמילו חוסיף על שכרם. "ינחג עמחם כמנהג המדינה" — ותו לא מירי. כל זה נאמר בזמן שלא חיתה לנו מדינה משלנו, אבל כשאנחנו בעצמנו נהיה הקובעים את המנהגים במדינה שלנו, בודאי שננהיג בה לא רק את הדין אך גם את ה"לפנים משורת הדין", ע"פ "ועשית הישר והטוב" — שגם זה נחשב לדין.

Rabbi Goldberg

רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה ג

הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוה בעולם.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עט עמוד א

אמר, שלשה סימנים יש באומה זו: הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים; רחמנים, דכתיב: ונתן לך רחמים ורחמך והרבך; ביישנים, דכתיב: בעבור תהיה יראתו על פניכם; גומלי חסדים, דכתיב: למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו.

ספר החינוך פרשת כי תצא מצוה תקמה

משרשי המצוה לתת אל לבנו שהשגחת האל ברוך הוא על בריותיו במין האדם בפרט, כמו שכתוב כי עיניו על כל דרכי איש וגו', ובשאר מיני בעלי חיים במינין דרך כלל, כלומר שחפצו ברוך הוא בקיום המין, ועל כן לא יכלה לעולם מין מכל מיני הנבראים, כי בהשגחת החי וקיים לעד ברוך הוא על הדבר ימצא בו הקיום, ובהניח האדם דעתו על זה יבין דרכי ה' ויראה כי המשכת קיום המינין בעולם שלא כלה ואבד אחד מכולם מביצי כנים ועד קרני ראם מיום שנבראו הכל במאמרו וחפצו על זה. וכמו כן ידע האדם כי אשר ישמור מצוות בוראו ויישיר כל דרכיו והוא נקי כפים ובר לבב תהיה השגחת האל עליו ויתקיים גופו זמן רב בעולם הזה ונפשו לעד לעולם הבא, וכגון זה יאמרו זכרונם לברכה [סוטה ח' ע"ב] מדה כנגד מדה, כי בהיות זה האיש נותן דעתו כי הקיום והטובה בהשגחת האל בדברים ולא בסבה אחרת, יזכה הוא גם כן שיפנה עליו האל לטובה ויקיים אותו, ובשכר הקיום והיכולת שהוא מאמין בבורא בענין זה אמרו זכרונם לברכה במדרש [דברים רבה, כי תצא פיסקא ו'] שהאדם זוכה לבנים בשכר מצוה זו, כלומר שימשך קיומו, שבנים הם קיום האדם וזכרו. ודקדקו הדבר לפי הדומה מאמרו שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, כלומר בנים תקח לנפשך, שהיה יכול לומר תשלח האם ולא ואת הבנים תקח לך. ומן השורש הזה אמרו זכרונם לברכה [ברכות ל"ג ע"ב] שהאומר בתפלתו רחמנו שאתה המרחם כי על קן צפור יגיעו רחמיך שמשתיקין אותו, שאין הענין רחמים אלא כדי לזכותנו על הענין שזכרתי, ואמרו בטעם זה בגמרא [שם] מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות. ואין הענין לומר שאין הקדוש ברוך הוא מרחם חלילה, שהרי הוא נקרא רחום, ואמרו זכרונם לברכה [שבת קל"ג ע"ב] מה הקדוש ברוך הוא רחום אף אתה היה מרחם, אבל כוונתם לומר שאין מדת הרחמנות בו חלילה כמו בני אדם שהרחמנות בהם מוכרח בטבעם ששם בהם הבורא ברוך הוא, אבל הרחמנות אליו מחפצו הפשוט שחייבה חכמתו לרחם מפני שהיא מדה טובה, וכל הטובות נמצאות מאתו, ואמרו כי בצוותו אותנו על זה לא מצד הכרח מדת הרחמנות ציונו בדבר שהרי התיר לנו השחיטה בהן, כי כל המינין לצורך האדם הן נבראין, אבל הצוואה על זה ובאותו ואת בנו שהיא כיוצא בה ובשאר מצוות רבות אינו אלא

כגזרה לפניו שגזר על זה בחפצו הפשוט, ואלו רצה בהפך מזה לא יכריחנו דבר ולא ימנענו סבה חלילה כמונו אנחנו הבנויים בכח הטבעים, שמדת הרחמנות תעכבנו מלהשחית או תכריחנו להטיב לפעמים, זהו ענין אמרם אינן אלא גזרות ומשורש הענין מה שזכרנו.

תלמוד בבלי מסכת חולין דף פג עמוד א

מתני'. בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו: אמה מכרתי לשחוט, בתה מכרתי לשחוט, ואלו הן ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת, וערב ראש השנה: וכדברי רבי יוסי הגלילי: אף ערב יום הכפורים בגליל. אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שאין לו ריוח, אבל יש לו ריוח - אין צריך להודיעו, ומודה רבי יהודה במוכר את האם לחתן, ואת הבת לכלה - שצריך להודיעו, בידוע ששניהם שוחטין ביום אחד. בארבעה פרקים אלו משחיטין את הטבח בעל כרחו, אפילו שור שוה אלף דינרים ואין לו ללוקח אלא דינר - כופין אותו לשחוט; לפיכך, אם מת - מת ללוקח, אבל בשאר ימות השנה אינו כן, לפיכך, אם מת - מת למוכר.